

ЛІТЕРАТУРА

1. Культура української мови: Довідник / С.Я.Єрмоленко, Н.Я.Дзюбишина-Мельник, К.В.Ленець та ін.; За ред. В.М.Русанівського. – К.: Либідь, 1990. – 304 с.
2. Беляев О.М. Проблема мовленнєвої культури вчителя // Формування національної самосвідомості студентів вищих навчальних закладів та учнів загальноосвітніх шкіл (Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції). Частина 1. – К.-Кривий Ріг: Козаки, 1996. – С. 5-14.
3. Окуневич Т.Г. Культура мовлення майбутнього вчителя-словесника в умовах українсько-російської двомовності: Автореф. дис. ... к. пед. н.: 13.00.02 / Херсон. пед. університет. – Херсон, 2003. – 20 с.
4. Синиця І.О. Психологія писемної мови учнів 5-8 класів. – К.: Рад. школа, 1965. – 320 с.
5. Дончик В. Мова не винна (Про суржик, двомовність і грамотність на українському ТБ) // Урок української. – 2001. – № 1. – С. 15-20.

УДК 371.382(075.8)

МОДУЛЬНИЙ ПРИНЦИП ПОБУДОВИ ГРИ

Жукова О.А., к. пед. н., доцент

Харківський національний університет ім. В.Каразина

У статті узагальнено підходи сучасних дослідників щодо поняття дидактичного (навчального) модуля та його ролі в організації навчального процесу, а також співвіднесено його структуру із структурою "модуля ігрової діяльності", тобто навчальної діяльності, організованої в формі гри.

Ключові слова: модуль, навчальний модуль, ігровий модуль.

Жукова О.А. МОДУЛЬНИЙ ПРИНЦИП ПОСТРОЕНИЯ ИГРЫ / Харьковский национальный университет им. В.Каразина, Украина.

В статье обобщены подходы современных исследователей относительно понятия дидактического (учебного) модуля и его роли в организации учебного процесса, а также соотношение его структуры из структурой модуля игровой деятельности, то есть учебной деятельности, организованной в форме игры.

Ключевые слова: модуль, учебный модуль, игровой модуль.

Zhukova O.A. THE USE OF A MODULE PRINCIPLE IN ORGANIZING GAME / Kharkov National University of Karazin, Ukraine.

The article summarizes the approaches used by contemporary researchers as regards educational modules and their role in organizing the training process. The article describes a schematic relation between the educational module and training modules which are essentially an educational process organized in the form of a game.

Key words: module, educational module, training module.

Дослідження модульної системи, визнаної на Конгресі ЮНЕСКО в 1972 р. однією з прогресивних систем навчання, сьогодні достатньо широко здійснюється і в закордонній, і у вітчизняній практиці. Серед українських дослідників системи модульного навчання, практика застосування якого в нашій країні починається з кінця 80-х років, слід назвати таких учених, як А.Алексюк [1; 2], І.Бабин [3], І.Драч [6], В.Козак і Б.Сверіда [8], Л.Романишина [14], П.Сікорський [15], О.Удовицька [16], А.Фурман [17; 18], Г.Цехмістрова [19] та ін.

У працях сучасних учених [3; 4; 5; 7; 14; 15; 17; 18; 19], які вивчають феномен модульного навчання, можна прослідкувати різні підходи щодо визначень змісту поняття "модуль". У них акцентується увага на тих вузлових моментах, які є предметом вивчення того чи іншого автора.

Мета нашої статті полягає в узагальненні різних підходів щодо поняття дидактичного (навчального) модуля та його ролі в організації навчального процесу, а також співвіднесенні його структури із структурою "модуля ігрової діяльності", тобто навчальної діяльності, організованої у формі гри.

Пропонуємо представити в узагальненому вигляді побудову "навчального" модуля, виділити ті структурні елементи, на яких базується ігровий модуль, висвітлити загальні й відмінні риси в побудові "навчального" та "ігрового" модулів.

Спробуємо представити структуру навчального модуля на основі узагальнень поглядів дослідників із цієї проблематики.

В.Малишенко вважає, що модулі – це функціонально завершені частини курсу, сукупність теоретичних і практичних занять відповідного призначення, змісту та структури з розробленою системою забезпечення.

Дослідник виділяє такі варіанти модулів: а) модуль як розділ чи тема курсу; б) модуль як частина курсу, що охоплює кілька тем або розділів й відповідні їм форми контролю; в) модуль як система, що включає окремі модулі з технічних, природничих, спеціальних дисциплін [7, 165].

Для більш широкого узагальнення поняття "модуль" ми пропонуємо об'єднати перші два варіанти визначень під назвою "дисциплінарний модуль" як такий, що передбачає вивчення матеріалу в межах однієї дисципліни. Тоді третій варіант, відповідно, отримає назву "міждисциплінарний модуль" як такий, що передбачає вивчення матеріалу в межах споріднених дисциплін [Рис. 2].

У сучасному підручнику "Педагогіка" за редакцією П.Підкасистого [7, 166] відображено ідеї сучасних концепцій навчання та освіти й виділено цільовий модуль, який ми вважаємо першою складовою навчального модуля.

І.Богданова, О.Удовицька, В.Ковальчук, В.Бондар, Т.Мишковська, В.Сушанко, М.Середюк, Б.Сверіда [4; 7, 164-165; 16] у рамках навчального модуля виділяють змістовий модуль. Згідно з нашими поглядами, ймовірно поєднання змістового модуля у вищезазначених авторів з інформаційним модулем, який виділяє П.Підкасистий [7, 166].

Дуже продуманою та ґрунтовною, на нашу думку, є класифікація модулів А.Фурмана [17; 18]. Автор досліджує дидактичний, навчальний, змістовий модулі.

І хоча ми не зовсім згодні із запропонованими дослідником назвами цих модулів (зміст дидактичного нагадує нам техніку взаємодії, зміст навчального – процес взаємодії), але ж вважаємо, що змістовий модуль є результатом поєднання техніки та процесу взаємодії.

Узагальнюючи погляди вищезазначених авторів щодо поняття "змістовий модуль", констатуємо:

- 1) "змістовий модуль" – це теоретичний матеріал для засвоєння (науково адаптована, відкрита і взаємозалежна система знань, норм і цінностей), який охоплює інформацію з певної теми чи розділу під час вивчення одного або кількох близьких за змістом понять, явищ, принципів тощо [7, 164-165; 9; 17; 18];
- 2) він будується шляхом структурування традиційної програми (або створення нової) заради виділення досить автономних фрагментів. Це можна зробити, збільшивши обсяг, помінявши місцями окремі розділи за принципом інтеграції [16, 85];
- 3) конкретні змістові частини можна розділити на обов'язкові та допоміжні. Останні суттєво допомагають усвідомити сутність тем, стимулюють до подальшої пошукової діяльності, творчої самостійної роботи [16, 86].

Третя складова – поєднання методично-діяльнісного (функціонального, операційного модуля) [7, 164-165; 9]), операційного [10]), 3) технологічного модуля [4] – під загальною назвою "процесуально-функціональний", який, згідно з нашими поглядами, може визначитися так: це модуль, що відображає організацію діяльності студентів з оволодіння матеріалом змістового модуля в процесі професійної підготовки спеціалістів із вищою освітою, який здійснює реалізацію змістового модуля через систему лабораторно-практичних робіт з інформацією щодо практичного керівництва з досягнення цілей навчання.

Четвертою важливою складовою навчального модуля ми вважаємо психологічний модуль. Згідно з нашими поглядами, більш вдалою буде спроба залишити назву "психологічний", запропоновану В.Ковальчук [7, 164], але зміст психологічного модуля ми б визначили як створення комфортної обстановки, яка сприяє повноцінному засвоєнню матеріалу.

Зміст психологічного модуля, який В.Ковальчук [7, 164] розглядає як модуль, в який об'єднується така кількість матеріалу і вивчається за такий час, протягом якого студенти без спеціального повторення пам'ятають зміст попередніх занять, на нашу думку, повинен бути закріплений під назвою "нормативний модуль", який об'єднує таку кількість навчального матеріалу, що гарантовано може бути засвоєна.

Шоста складова – професійний модуль [7, 164]. Він містить матеріал із урахуванням потреб майбутньої професійної діяльності студентів. Зміст професійного модулю, розкритий В.Ковальчук [7, 164], на наш погляд, збігається із змістом функціонального ігрового модуля, запропонованого В.Пугачовим [13]. Отже, вважаємо за доцільне поєднати ці два модулі під загальною назвою "професійно-функціональний",

яка відображає як напрямок професійної діяльності студентів (наприклад, менеджмент), так і галузь діяльності (оцінка персоналу, звільнення кадрів і т. ін.).

Іншу складову навчального модуля ми вбачаємо в органічному поєднанні пізнавально-операційного [4], контрольного [7, 164], модуля перевірки знань [10] – в єдиний модуль під загальною назвою "контрольно-діагностичний", який будується, вираховуючи можливості контролювати засвоєння навчального матеріалу студентами, та організовує систему вхідного, поточного і підсумкового контролю.

Окремий блок складає модуль організації за формами навчання. О.Удовицька [16] розглядає цей модуль як такий, що має організаційний характер по засвоєнню знань. Згідно з поглядами автора, цей модуль передбачає ознайомлення з планом вивчення теми, списком рекомендованої літератури, темами рефератів, контрольними питаннями, вимогами щодо знань, умінь, власне всіх умов, які дадуть змогу оволодіти темою, тому дослідниця вважає, що при викладанні кожного змістового модуля мають бути застосовані кілька модулів організації за формами навчання.

Інші модулі організації за формами навчання (Ф-модулі), на її думку, будують таким чином, щоб через діалог або різні навчальні завдання можна було засвоїти підтеми, виконувати передбачену практичну роботу, здійснювати проміжний контроль усно, письмово чи за допомогою комп'ютера. Усі Ф-модулі планують і використовують у послідовності, найдоречнішій з точки зору викладача, за умови обов'язкової перевірки засвоєння окремих частин модуля. Обов'язково передбачається заключний Ф-модуль, який уможливить узагальнення результатів опанування матеріалом усього модуля. Форми узагальнення можуть бути різними: виступи, обговорення, рубіжний контроль різних видів. Усе це дає змогу підсумовувати поглиблене вивчення теми впродовж реалізації всього навчального модуля.

О.Удовицька умовно погрупувала цей модуль на підмодулі, подані нижче [16, 86-87]:

I. *Установно-мотиваційний*. Необхідний на початку великого блоку навчального матеріалу для ознайомлення з програмою, її огляду з акцентуванням на ступені складності засвоєння тих чи інших тем, визначення терміну засвоєння інформації, наведення контрольних запитань.

II. *Змістовно-пошуковий*. Цей тип модуля спрямований на засоби отримання знань, якими можуть скористатися слухачі – задачі, навчальні та контролюючі комп'ютерні завдання тощо. Окреслюється також коло завдань, які потрібно вирішити, і засоби для цього, даються самостійні або домашні завдання.

III. *Контрольно-змістовий*. У ньому мають бути засоби самоперевірки, взаємоперевірки, тестування. Знання оцінюються за спеціально розробленими коефіцієнтами засвоєння матеріалу. Цей модуль може бути між етапами навчання.

IV. *Адаптивно-перетворюючий*. Мета його – організація практичної роботи студента в стандартних і нестандартних умовах на основі здобутих знань і творчої інтерпретації відомого.

V. *Системно-узагальнюючий*. Застосовується наприкінці циклу модулів за однією певною темою для змістового об'єднання інформації, оскільки попередні змістовно-пошукові модулі надали їй деякої фрагментарності.

VI. *Контрольно-рефлексивний*. Заключний Ф-модуль, який має на меті узагальнення змісту проведеної роботи у вигляді міні-конференцій, вибіркового опитування або комп'ютерного тестування. Його бажано проводити в присутності всіх слухачів, що надає вагомості досягнутому успіху.

Отже, за О.Удовицькою [16, 87], лише I та VI типи Ф-модуля позбавлені пошукової роботи, інші модулі включають пошук, що призводить до активізації діяльності студентів. А це значно вагомніше для глибини і тривалості результатів, ніж пасивне отримання готової навчальної інформації.

Спробу О.Удовицької розглянути Ф-модуль за характером організації діяльності студентів, ми б визначили як класифікацію й за характером засвоєння та здійснення навчально-пізнавальної діяльності, бо підмодулі, представлені дослідницею, нагадують нам еkleктичний варіант класифікацій методів Ю.Бабанського на підґрунті цілісного підходу до діяльності, класифікацію за призначенням М.Данилова та Б.Єсіпова; за типом чи характером пізнавальної діяльності М.Скаткіна та І.Лернера; за дидактичною ціллю Г.Щукіної та І.Огородникова. Отже, Ф-модуль О.Удовицької, згідно з нашими переконаннями, слід було б назвати модулем організації, засвоєння та здійснення навчально-пізнавальної діяльності.

На нашу думку, типи модулів за формами навчання можуть бути визначені й за іншими ознаками. До класифікації форм О.Удовицької ми б додали й класифікацію форм, запропоновану І.Подласим [11, 519]: за кількістю студентів (масові, колективні, групові, мікрогрупові та індивідуальні форми навчання); за місцем навчання (у нашому варіанті – вузівські й позавузівські форми); за тривалістю навчальних занять, якщо брати до уваги той факт, що в дослідженнях американських учених модуль – це завершене навчальне заняття (15 або 20 хв.) із цілісним дидактичним змістом, організаційною різноманітністю, що дозволяє задіяти впродовж навчального дня (приблизно 24 модулі) великі (понад 100 осіб), середні й малі (до 12 осіб) групи студентів.

Ігровий організаційний модуль [13, 50], який складається із модуля учасника гри та модуля керівника гри, на нашу думку, може бути поєднаний із навчальним модулем організації за формами навчання під назвою "підмодуль учасника процесу" та "підмодуль керівника процесу". Критерієм цього поєднання є рівень участі в дії.

Отже, згідно з нашими поглядами, модуль організації за формами навчання в найбільш узагальненій формі буде мати вигляд, представлений нами на Рис. 1.

Загалом побудова навчального модуля, згідно з нашими поглядами, що ґрунтуються на узагальненні концепцій вищезазначених авторів, схематично представлена на Рис. 2.

Як видно з Рис. 2, підґрунтям будь-якого дисциплінарного чи міждисциплінарного модуля є навчальний модуль, який, у свою чергу, складається з таких підмодулів: цільового, змістового, процесуально-функціонального, контрольного-діагностичного, організації за формами навчання, професійно-функціонального, нормативного, психологічного.

Реалізація навчального модуля можлива завдяки існуванню методично-діяльнісних блоків, до яких, згідно з поглядами Г.Ковальчук [7, 164-165], належать: навчально-організаційний блок; теоретичний блок (містить інформаційно-змістовну частину модуля); методичний блок (містить рекомендації щодо застосування навчальних матеріалів) із коментованим переліком літератури; блок підтримки (банк завдань), який містить індивідуальні завдання, виробничі ситуації, інструктивні картки, тести.

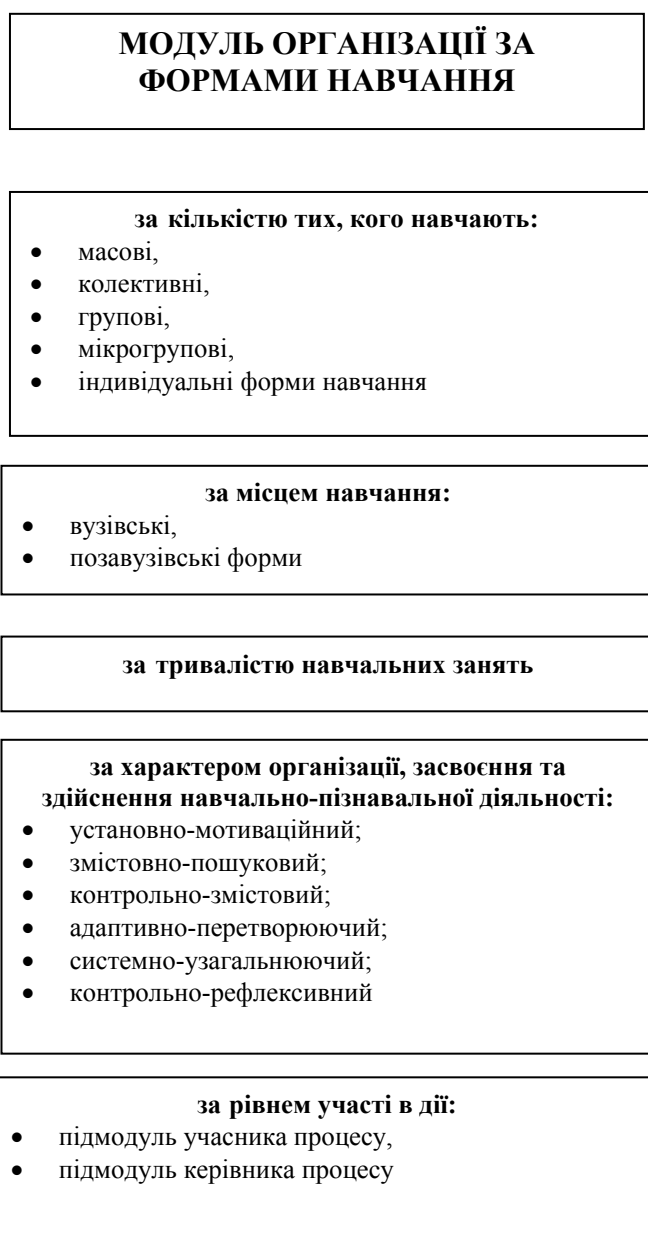


Рис. 1. Складові модуля організації за формами навчання.

Згідно з нашими поглядами, у кожному з цих блоків відображено вимоги й правила конструювання будь-якого навчального модуля, до яких ми віднесли: конкретизацію мети в предметних навчальних елементах, заданих стандартом освіти; програму і рекомендації технологічних прийомів її вивчення; конкретизацію мети в еталонах і критеріях рівнів засвоєння, у завданнях підсумкового контролю; еталони рішень для організації самоконтролю; завдання творчого характеру для вільного вибору.

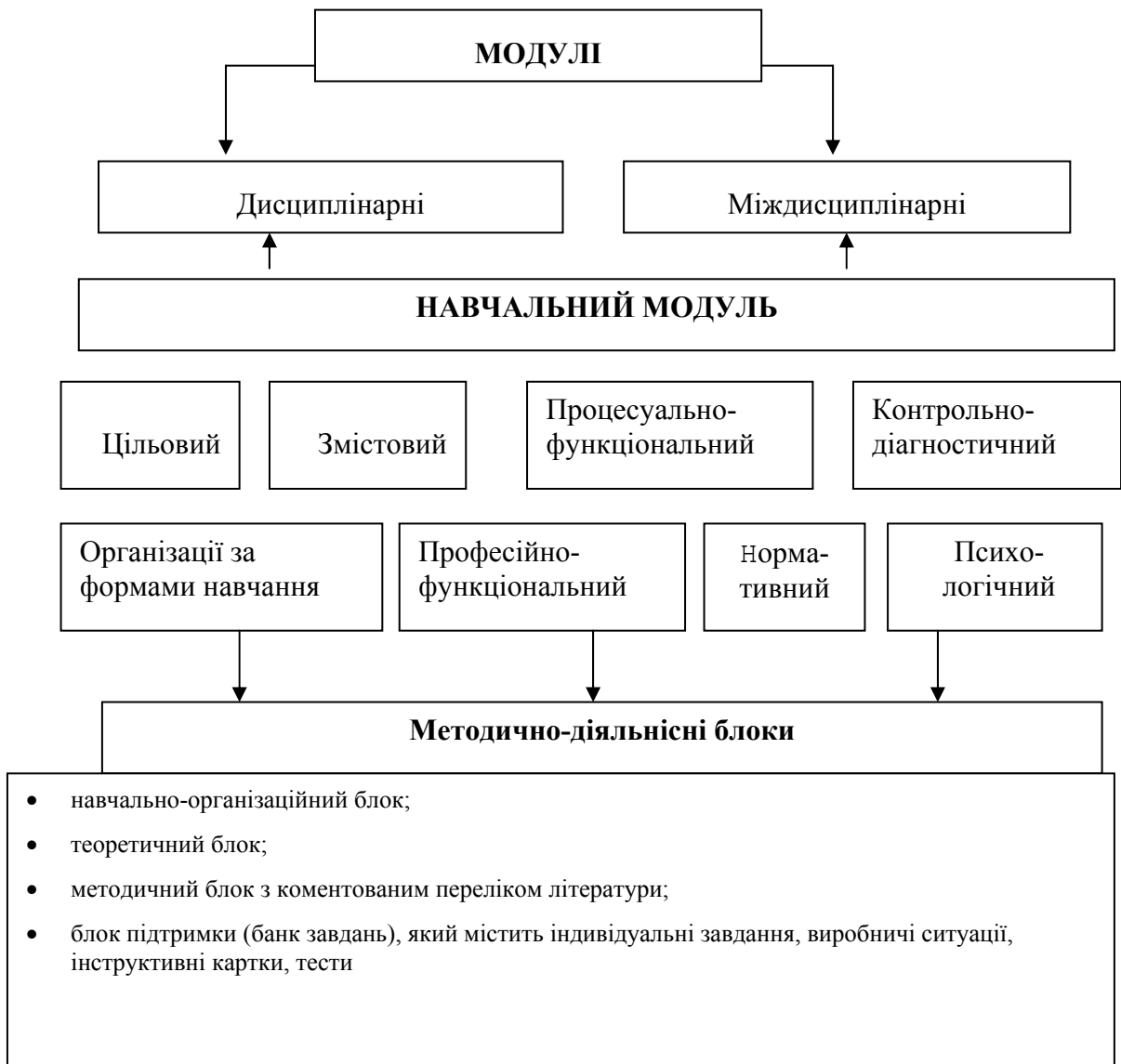


Рис. 2. Структура навчального модуля.

Структура ігрового модуля вперше була визначена В.Пугачовим [13].

У процесі ігрової діяльності автором виділено:

організаційний модуль

- модуль учасника гри, який містить усю інформацію, необхідну для гравця (команди);
- модуль керівника гри, що характеризує весь комплекс дій (у тому числі розрахунків) керівника;

функціональний модуль

- імітує окрему, відносно автономну функцію або область діяльності (наприклад, оцінку персоналу, звільнення кадрів і т. п.);

етапний модуль

- характеризує комплекс задач і дій визначеного, завершеного етапу гри.

Як було зазначено нами вище, зміст професійного модуля, розкритий В.Ковальчук, згідно з нашими поглядами, збігається із змістом функціонального ігрового модуля, запропонованого В.Пугачовим [13]. Отже, ми поєднали ці два модулі під загальною назвою "**професійно-функціональний**", яка відображає як напрямок професійної діяльності студентів, так і галузь.

Ігровий організаційний модуль [13], який складався із модуля учасника гри та модуля керівника гри за рівнем участі в дії був поєднаний нами із навчальним модулем організації за формами навчання. Це поєднання відображено нами на Рис. 3.



Рис. 3. Трансформація ігрового модуля.

Отже, співвіднесення структури навчального модуля із структурою модуля ігрової діяльності дало підстави зробити нам такі висновки:

1. Навчальний модуль є підґрунтям по відношенню до модуля ігрової діяльності тому, що будь-яка дидактична гра, насамперед, ставить за мету чи засвоєння, чи узагальнення, чи перевірку студентів.
2. Ігровий модуль базується на навчальному модулі, поширюючи та підсилюючи його функціональну дію й професійну спрямованість.
3. Обидва модулі досягають найбільшої ефективності за умов дидактичного забезпечення у вигляді спеціальних навчально-методичних посібників, які складаються відповідно до вимог й правил оформлення будь-якого навчального модуля та надаються кожному з учасників навчально-виховного процесу під час вивчення блоку того навчального матеріалу, який закладено в цей модуль.
4. І навчальний, і ігровий модулі існують в органічній єдності та зв'язку, який відображено на Рис. 4.

Перспективи подальшого дослідження в цьому напрямку ми вбачаємо в поглибленні вивчення питань, пов'язаних із виховним та психолого-педагогічним аспектами реалізації модульного принципу побудови навчальної діяльності, організованої в ігровій формі.

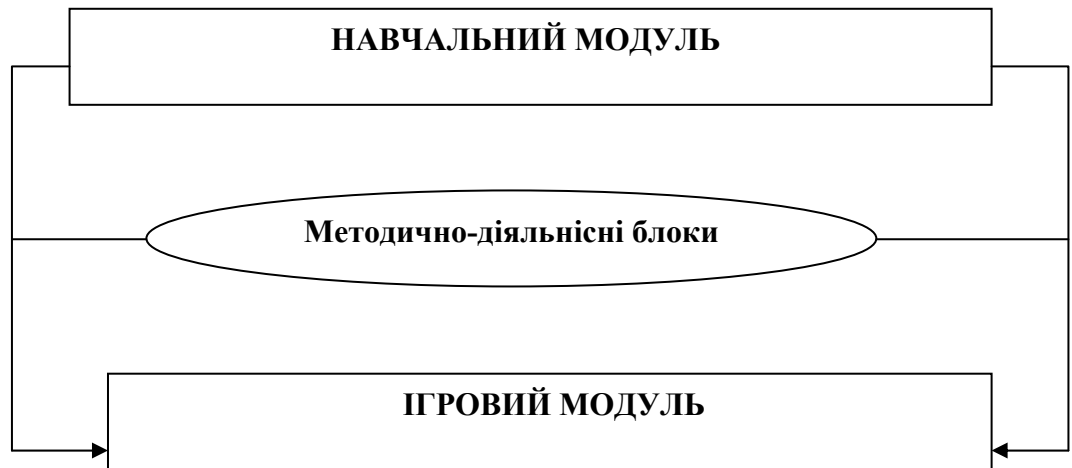


Рис. 4. Співвідношення навчального та ігрового модулів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А. Експериментальне впровадження технології модульної організації навчання у вищій школі // Проблеми вищої школи. – 1994. – Вип. 79. – С. 3-9.
2. Алексюк А. Педагогіка вищої освіти: Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – С. 489-490.
3. Бабин І., Жирська Г. Особливості організації навчання на основі системного дидактичного модуля // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1997. – № 3-4. – Ч. 1. – С. 105-109.
4. Богданова І. Оновлення професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів на основі застосування інноваційних технологій // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 4. – С. 174-185.
5. Борзих А., Окалелов В. Виховний аспект модульно-рейтингового контролю знань студентів // Проблеми освіти. – 2001. – Вип. 23. – С. 62-66.
6. Драч І. Психолого-педагогічні аспекти втілення модульно-рейтингової системи // Проблеми освіти. – 2000. – Вип. 22. – С. 57-61.
7. Іванцова О. обґрунтування змісту основних понять у модульно-рейтинговій системі навчання // модернізація вищої освіти у контексті євро інтеграційних процесів: зб. наук. пр. учасників всеукраїнського методологічного семінару з міжнародною участю. – Житомир: ЖДУ ім. І Франка, 2007. – С. 163-170.
8. Козак В., Сверида Б. Модульна система організації навчального процесу та рейтинговий контроль знань студентів // Проблеми вищої школи. – 1994. – Вип. 81. – С. 32-35.
9. Мишковська Т. Формування дослідницько-педагогічних вмінь студентів в умовах модульної організації вивчення педагогічних дисциплін: Автореф. дис. к. пед. н.: 13.00.04/ТДПУ. – Тернопіль, 1998. – 18 с.
10. Підкасистий П. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении. Теоретико-экспериментальная часть. – М.: Педагогика, 1980. – 240 с.
11. Подласый И. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. – М.: ВЛАДОС, 2000. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.
12. Прокопенко І., Євдокимов В. Педагогічна технологія. – Харків: Основа, 1995. – 216 с.
13. Пугачов В. Тесты, деловые игры, тренинги в управлении персоналом: Учебник для студентов вузов. – М.: Аспект-Пресс, 2002. – 285 с.
14. Романишина Л. Система контролю знань студентів при роботі за модульно-рейтинговою технологією // Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку. – 1996. – Ч. IV. – С. 41-44.
15. Сікорський П. Теорія і методика диференційованого навчання. – Львів: Сполум, 2000. – 420 с.
16. Удовицька О. Модульне навчання в стоматології: принципи побудови й основні типи // Наукова, практична і педагогічна стоматологія. – 2003. – Вип. 2. – С. 85-87.
17. Фурман А.В. Модульно-розвивальне навчання – система педагогічних інновацій // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 3 (8). – С. 96-108.

18. Фурман А.В. Принцип модульності в освітній практиці: два рівні втілення // Рідна школа. – 1995. – № 7-8. – С. 22-28.
19. Цехмістрова Г.С. Ефективність застосування модульного навчання та рейтингової системи контролю знань студентів // Проблеми освіти. – 2001. – Вип. 26. – С. 40-53.

УДК 37.013.42

СИСТЕМА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ

Завгородня Н.М., к. пед. н., доцент

Українська державна академія залізничного транспорту, м. Харків

У статті узагальнюється досвід створення педагогічних умов соціалізації обдарованих учнів в умовах профільного навчального закладу. Представлено комплексну цільову програму "Особистісно орієнтоване навчання та виховання як умова розвитку творчого потенціалу обдарованих учнів" та умовну модель процесу соціалізації особистості обдарованого учня в профільному загальноосвітньому навчальному закладі.

Ключові слова: соціалізація, обдаровані учні, педагогічні умови, соціальна адаптація

Завгородня Н.Н. СИСТЕМА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ ОДАренных УЧЕНИКОВ / Украинская государственная академия железнодорожного транспорта, Харьков, Украина

В статье обобщается опыт создания педагогических условий социализации одаренных учеников в условиях профильного учебного заведения. Представлена комплексная целевая программа "Личностно ориентированное обучение и воспитание как условие развития творческого потенциала одаренных учеников" и условную модель процесса социализации личности одаренного ученика в профильном общеобразовательном учебном заведении.

Ключевые слова: социализация, одаренные ученики, педагогические условия, социальная адаптация

Zavgorodnya N.N. THE SYSTEM OF PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR SOCIALIZING GIFTED STUDENTS / Ukraine state academia of railway transports, Kharkov, Ukraine

The article sums up the experience of creating the pedagogical conditions for socializing gifted students in a specialized educational institution. It presents a comprehensive special-purpose program "Personality Scented Education as a Prerequisite for Developing the Creative Potential of Gifted Students" and the general pattern of socializing the personality of a gifted student in a specialized comprehensive educational institution.

Key words: socialization, gifted students, pedagogical conditions, social adaptation

Здобуття Україною державної незалежності супроводжується зміною суспільно-політичного й економічного устрою, реформуванням освіти і виховання, а також розв'язанням соціально-педагогічних завдань щодо соціалізації особистості громадян України й обдарованих дітей зокрема. Практика доводить, що підготовка в загальноосвітніх навчальних закладах соціалізованої особистості можлива лише за умови випереджаючого становлення її соціальної зрілості.

Одним із складних і багатогранних завдань, що стоїть перед профільними загальноосвітніми навчальними закладами, є створення умов для розвитку і становлення особистості в різних соціумах життєдіяльності, які органічно поєднують потреби та інтереси як суб'єктів виховання, так і суспільства. Тому саме у світлі вищеназваних тенденцій суспільного розвитку проблема соціалізації обдарованих учнів набуває актуальності і є найважливішим показником всебічної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу.

У період суперечливих оцінок реалій і цінностей суспільства загострилось особливе почуття – почуття цінності людської особистості. Причому, у самому нашому способі життя як ідеал задана цінність – "бути необхідністю", і саме ця цінність і призводить до різкого посилення в молоді мотивації будь-якою ціною стати особистістю. А поява в роки кризи дефіциту духовності, атрофія морального вибору породили, із одного боку, страх перед дорослістю, втечу від вибору, соціальний інфантилізм, з другого – жадібність прагнення домогтися різними способами підтвердження власної індивідуальності.

Аналізуючи останні дослідження та публікації та спираючись на принципи індивідуалізації в навчально-виховному процесі, ми повинні враховувати фактори соціалізації: ставлення до людей, конкретної справи, можливості та умови діяльності в конкретному соціумі, особливості індивіда (Н.Заверико, Н.Кузьміна, М.Лукашевич, Л.Нечепоренко та ін.). При цьому, на нашу думку, доцільно звернути увагу на той факт, що саме ми розуміємо під "умовами", оскільки сьогодні в педагогічній літературі чітко не визначено сутність цієї категорії. Так, скажімо, Ю.Бабанський [1] поєднує суть поняття "умови" з